

Coolia 36: 55 - 56, 1993.

"Het tooneel der Campernoeliën" door Van Sterbeeck

Peter-Jan Keizer, Balearen 23, Utrecht

Verslag van de korte voordracht gehouden door Dr. A.F.M. Reijnders tijdens de NMV-bibliotheekdag 19-12-1992 te Baarn. Dank aan Dr. Reijnders voor de correcties die hij in dit verslag heeft willen aanbrengen.

Het eerste paddestoelenboek dat tot een breed publiek gericht was en dat in de Nederlandse taal geschreven is, is het "Tooneel der Campernoeliën" (Theatrum Fungorum) door Franciscus van Sterbeeck. Het boek verscheen in 1675, bij drukkerij Plantijn te Antwerpen. Het is een zeldzaam boek, waarvan in Nederland slechts enkele exemplaren aanwezig zijn. De bibliotheek van de NMV heeft een exemplaar bezeten, maar dit is verdwenen. Tijdens deze bibliotheekdag kon het exemplaar van Dr. Reijnders bezichtigd worden.

Franciscus van Sterbeeck (1630-1693) was een Antwerpse priester. Hij leefde in een tijd dat er onder de bevolking veel belangstelling bestond voor de natuurwetenschappen, en zijn "Tooneel der Campernoeliën" had dan ook ten doel de popularisering van de paddestoelen.

Van Sterbeeck heeft bij het samenstellen van zijn boek veel ontleend aan het werk "Fungorum in Pannoniis observatorum brevis Historia" door Clusius. Dit werk is bij de Plantijn drukkerij verschenen in 1601 in de Latijnse taal. Ook hiervan kon een exemplaar bekeken worden. Veel van de latere studies van en commentaren op Van Sterbeecks werk richtten zich dan ook op de vraag welk deel van zijn werk origineel is en welk deel ontleend aan Clusius. Het is dus nodig om, voor meer begrip van Van Sterbeecks werk, aandacht te besteden aan de beroemde botanicus Clusius en zijn werk.

Carolus Clusius (1526-1609) kan beschouwd worden als de eerste mycoloog, alhoewel hij eigenlijk een "all-round" botanicus was. Zijn levensloop is sterk beïnvloed door allerlei politieke troebelen (tachtigjarige oorlog), die in die tijd diep in het leven van alledag ingrepen.

Na aanvankelijk in Parijs en verschillende Vlaamse steden gewoond te hebben en grote reizen gemaakt te hebben, heeft hij zich vanaf 1573 gevestigd in Oostenrijk, als hofbotanicus aan het hof van Maximiliaan II te Wenen, alwaar hij zich naast het inrichten van de botanische tuin kon wijden aan o.a. de studie der paddestoelen. Hij liet de door hem gekende en bestudeerde soorten afbeelden door een kunstenaar. Deze bundel paddestoelplaten staat bekend als de Clusius Codex.

Na omzwervingen, onder andere veroorzaakt door bezuinigingen als gevolg van geldnood van de opvolger van zijn broodheer, is Clusius in 1593 ingegaan op het aanbod om hoogleraar te worden aan de Leidse universiteit. Zijn taak bestond daar mede uit het (doen) aanleggen van de botanische (kruiden-) tuin. Hij is in Leiden gebleven tot zijn dood in 1609.

Clusius heeft de Codex meegenomen naar Leiden. Later heeft Van Sterbeeck deze weten te lenen en hij heeft hieruit kunnen putten voor zijn Tooneel. Weer later is deze

Codex zoek geraakt, maar via omzwervingen is dit werk toch weer opgedoken in Leiden, waar het nu zuinig bewaard wordt in de universiteitsbibliotheek. In het begin van deze eeuw (1900) is er een facsimile uitgave van de Clusius Codex verschenen met commentaren op de afbeeldingen door Istanffi (in het Hongaars). Ook hiervan lag een exemplaar ter tafel.

Wat staat er nu in Van Sterbeecks "Tooneel der Campernoeliën"? Het geeft beschrijvingen van allerlei soorten paddestoelen en ook enigszins hoe ze zijn te onderscheiden. De rode draad is wel het onderscheid tussen "goede" en "kwade" soorten, waarmee eetbaar tegenover giftig wordt bedoeld. Opmerkelijk genoeg echter lijkt een duidelijke beschrijving van de dodelijk giftige *Amanita phalloides* te ontbreken. De eigenschappen van goede en kwade zwammen plaatst hij in een theologisch kader waarbij de laatste uiteraard verbonden worden met allerlei duivelse zaken. Ook het titelblad is geheel in de sfeer van goede en kwade paddestoelen: een gravure beeldt een soort paddestoelenmarkt af waarbij aan de linkerkant engeltjes de goede soorten vast houden terwijl zij aan de rechterkant de kwade soorten, waartussen slangen en padden krioelen, van zich werpen. Verderop in het boek staan recepten voor diverse paddestoelengerechten.

Veel illustraties van paddestoelen zijn dezelfde als in andere boeken zoals die van Lobelius en Dodonaeus, omdat de drukkerij dezelfde houtsneden gebruikte. Dat gebeurde om geld te besparen.

Aardig is dat we uit dit boek kunnen afleiden is dat in Van Sterbeecks tijd in de zuidelijke Nederlanden een traditie bestond van het eten van paddestoelen, terwijl dit in de noordelijke Nederlanden hoogstwaarschijnlijk niet het geval was.

*korstmossen, mooie paddestoelen, schimmels, zwammen,
geboekte informatie:*

Natuur en Boek

de winkel waar men ook voor u bestelt

Bankastraat 10, 2585 EN - Den Haag, 070 - 350 56 48